

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра правознавства**

**Кваліфікаційна робота
на правах рукопису**

РОМАНЮК ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 340. 132.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Структура, зміст та форми юридичної практики

081 «Право»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Романюк Д. С.

Керівник роботи

**Пархоменко Наталія Миколаївна
доктор юридичних наук,
професор**

Житомир – 2020

Висновок кафедри правознавства за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри правознавства № ____ від «____» _____ 2020 р.

Завідувач кафедри правознавства

к.ю.н., доцент

(підпис)

Р. Д. ЛЯШЕНКО

«____» _____ 2020 р.

Результати захисту випускної кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Романюк Дмитро Сергійович
захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(підпис)

Т.П. Грушевська

АНОТАЦІЯ

Романюк Д. С. Структура, зміст та форми юридичної практики. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 – Право. – Поліський національний університет, Житомир, 2020.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-правові засади юридичної практики, зокрема: поняття, зміст, структуру та форми.

У роботі аналізуються наукові погляди стосовно поняття та сутності юридичної практики, запропоновано визначення поняття «юридична практика». Визначено структуру, види та функції юридичної практики.

Окрема увага приділена судовій, адвокатській та нотаріальній практиці.

Ключові слова: юридична практика, суддя, судова практика, адвокат, адвокатська практика, нотаріат, нотаріальна практика.

SUMMARY

Romanyuk D. S. Structure, content and forms of legal practice. – Manuscript qualification work.

Qualifying work for a master's degree in specialty 081 – Law. – Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

The qualification work examines the theoretical and legal foundations of legal practice, in particular: the concept, content, structure and forms.

The paper analyzes scientific views on the concept and essence of legal practice, offers a definition of "legal practice". The structure, types and functions of legal practice are determined.

Special attention is paid to judicial, legal and notarial practice.

Key words: legal practice, judge, court practice, lawyer, advocacy, notary, notarial practice.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ	
1.1 Юридична практика: до визначення сутності та змісту	9
1.2 Структура юридичної практики	12
1.3 Види та функції юридичної практики	16
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	21
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ФОРМ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ	
2.1. Судова практика як форма юридичної діяльності	22
2.2 Адвокатська практика	25
2.3 Нотаріальна практика: поняття та особливості реалізації	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	31
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Політико-правові процеси зумовили формування правової системи нового формату, орієнтовної на заперечення правового нігілізму, удосконалення правових знань, що беззаперечно пов'язано із удосконаленням системи захисту прав та свобод людини і громадянина.

Реалізація захисту прав людини можлива через відповідні правові форми та за допомогою юридичних засобів. Однією з форм юридичної діяльності є юридична практика, а такими юридичними засобами виступають юридичні інструменти та сучасні правові технології.

З огляду на це, важливо у дослідженні з'ясувати не лише поняття, а й структуру, види та функції юридичної практики. При цьому слід наголосити, що дослідження присвячені питанням юридичної практики є переважно фрагментарними та не дозволяють сформувати цілісне уявлення про її місце і роль в механізмі правового регулювання. Переважна більшість праць, присвячені окремим видам юридичної практики, або ж висвітлюють її у контексті юридичної діяльності. Виходячи із конституційного принципу поділу влади та з точки зору діяльнісного підходу, слід з'ясувати критерії класифікації юридичної практики, виокремити її види, встановити її функції та надати загальну характеристику судовій, адвокатській та нотаріальній практиці.

Серед науковців, які зверталися до цієї проблематики, слід назвати: С. Алексєєва, А. Арзамасова, М. Аракелян, А. Бєлову, М. Власенко, С. Гусарєва, Ю. Гаврилову, Н. Пархоменко, Н. Онищенко, О. Тихомирова та ін.

Зазначимо, що ми не применшуємо значення інших форм юридичної практики, таких як: прокурорська, слідча, виконавча та інші. Проте, з огляду на обсяг роботи не зможемо охопити ці питання.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз поняття, структури, видів, функцій юридичної практики.

Відповідно до поставленої мети, завданнями кваліфікаційної роботи є:

- визначити поняття та зміст юридичної практики;
- охарактеризувати структурні елементи юридичної практики;
- виокремити види та функції юридичної практики;
- визначити зміст судової практики;
- дослідити адвокатську практику;
- з'ясувати особливості нотаріальної практики.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері юридичної практичної діяльності.

Предметом дослідження є структура, зміст та форми юридичної практики.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної роботи є сукупність методів і способів пізнання. У роботі використані такі методи: загальнонауковий, діалектичний, системно-структурний, герменевтичний та формальної логіки. Загальнонауковий діалектичний метод застосовано до аналізу юридичної практики (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3; 2.1; 2.2; 2.3). Методи формальної логіки – застосовано під час визначення поняття та структури юридичної практики (підрозділи 1.1; 1.2). Герменевтичний метод використано для роз'яснення окремих форм юридичної практики (підрозділи 2.1; 2.2; 2.3). Системно-структурний метод застосовувався під час аналізу структури та функцій юридичної практики (підрозділи 1.2; 1.3).

Практичне значення одержаних результатів полягає у їх використанні в навчальному процесі під час викладання курсів «Загальна теорія права», «Юридичне тлумачення» та ін., а також у правотворчій, інтерпретаційній та правозастосовній діяльності.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження, були предметом обговорення на засіданні кафедри правознавства Поліського національного університету,

науково-практичних конференціях та семінарі: I Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Правова політика України: історія та сучасність» (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 20-21 листопада 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Дніпро, 6-7 листопада 2020 року).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел (41 найменування).

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

1.1 Юридична практика: до визначення сутності та змісту

Проблематика юридичної практики, як і професійної юридичної діяльності завжди привертала увагу фахівців у галузі права, оскільки відображає стан усієї правової системи суспільства й зорієнтована на законодавство та пануючі правові ідеї, що забезпечують її функціонування та розвиток. Як відомо, найбільшу функцію у здійсненні юридичної практичної діяльності виконують правники, адже вони є активними її учасниками та опосередковують діяльність інших суб'єктів практичної юридичної діяльності. Як професіонал, юрист «служить праву» та активно впливає на забезпечення правового порядку та оптимальне досягнення певних благ за допомогою різноманітних правових засобів [1, с. 18, 21].

Сутність та зміст юридичної практики вивчали провідні вітчизняні та зарубіжні учені, а саме: А. Бєлова, М. Власенко, С. Гусарєв, Ю. Гаврилова, Н. Пархоменко, Н. Онищенко, О. Тихомиров та ін. Проте, з розвитком суспільних відносин, юридична практика продовжує удосконалюватися і розвиватися. На це впливають різного роду глобалізаційні процеси, що відбуваються у правових системах світу.

Загалом, зміст поняття «практика» слід трактувати, як цілеспрямовану безперервну діяльність, результатом якої є суспільний розвиток, що здійснюється за допомогою зміни у суспільних відносинах. Відповідно, юридична практика тісно пов'язана з загально-соціальною практикою, будучи одним з її проявів. У юридичній літературі немає єдності розуміння змісту юридичної практики. Як правило, її аналізують з позиції трьох наукових підходів: 1) її ототожнюють з діяльністю; 2) розуміють як результат

юридичної діяльності; 3) розглядають як єдність процесу діяльності і результатів його реалізації [2, с. 14]. Як зазначає А. Белова, юридична практика зводиться до трьох основних форм: правотворчості, правозастосування та юридичної діяльності учасників правовідносин й визначає юридичну практику, як: цілеспрямовану культурно-обумовлену і професійно-нормовану діяльність спеціальних суб'єктів (що володіють певними правовими знаннями і мають законні підстави на здійснення подібної діяльності), спрямовану на формування правової дійсності, що об'єктивована у визначених законодавством формах [2, с. 17].

На думку С. Гусарева, який розглядає юридичну практику з позицій діяльнісного аспекту, юридична практична діяльність здійснюється на професійній основі, з використанням правових засобів, процедур та має особливий режим здійснення й особливі організаційні та процесуальні форми. Її метою є задоволення законних потреб та інтересів суб'єктів права. Практична діяльність юристів характеризується максимальною наближеністю до учасників правових подій, конкретних життєвих ситуацій, безпосередністю участі у їх вирішенні, спілкуванні з суб'єктами правовідносин, які стають об'єктами правового впливу. На його думку, основним підґрунтям організації та діяльності правових установ, здійснення юридичної практики є норми права, але все більшого значення набувають і норми моралі, які фіксуються не за волею законодавця і не в офіційних джерелах права, але становлять дуже важливу деонтологічну основу здійснення будь-якої професійної діяльності юристів [3, с. 24-25].

Юридичну практику як сформовану в суспільстві діяльність соціальних суб'єктів, яка забезпечує найбільш ефективне і оптимальне досягнення цими суб'єктами бажаного суспільного чи особистого результату, визначають автори підручника «Теорія держави і права. Академічний курс». На їхню думку, «юридична практика впливає на всі сторони життя суспільства, сприяє розвитку одних суспільних процесів та гальмує інші. Це методологічно важливе положення треба враховувати при розробленні і

втіленні у життя будь-яких планів і програм економічного, політичного, соціального устрою суспільства. Юридична практика є критерієм істинності права і правової діяльності» [4, с. 566].

На думку Ю. О. Гаврилової, юридична практика – це діяльність компетентних суб'єктів публічної влади з видання (тлумачення, застосування і т. п.) юридичних приписів, що поєднується з накопиченням соціально-правового досвіду. Юридична практика завжди передбачає оцінювання суджень, понять, надання консультацій з різних юридичних питань, надання офіційного тлумачення, що передбачає виступи в ЗМІ тощо. Як зазначає авторка, юридична практика необхідна формування та удосконалення юридичної термінології та може застосовуватися для оцінки ефективності досягнення цілей правового регулювання, що втілюють зміст його вимог, а також для виявлення і усунення помилок у процесі юридичної діяльності. Юридична практика пов'язана з владною діяльністю держави і виражається в правозастосовних актах, з практикою саморегулювання, правовою пропагандою і просвітою на офіційному і неофіційному рівнях – усе це формує поточну юридичну практику [5, с. 48-49].

Вважаємо, що зводити юридичну практику виключно до діяльності суб'єктів публічної влади є дискусійним, оскільки юридична практика є формою діяльності приватних юридичних компаній. Сьогодні все більшого значення набуває надання юридичних послуг суб'єктами господарювання, які є правниками. Ці послуги надаються у формі постійного абонентського обслуговування на основі договору, що трактується як юридичний аутсорсинг. Це дає підставу для висновку, що юридична практика реалізовується як у публічно-правових, так і в приватно-правових відносинах.

Слід погодитися з думкою А. Сиротина, що юридична практика в широкому розумінні є сукупністю юридично значущих дій, що здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування громадськими об'єднаннями, їх посадовими особами, а також фізичними

особами, які є суб'єктами приватно-правових відносин. До юридичної практики в широкому значенні слід відносити: правотворчу діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади (органів державної влади та місцевого самоврядування); діяльність виконавчих органів влади у сфері державного управління; правоохоронну діяльність працівників поліції, митної та прикордонної служб, прокуратури, СБУ тощо; діяльність нотаріату; судову діяльність; юридично значущі дії фізичних осіб, спрямовані на забезпечення та захист праві свобод особи. Загалом, професійна діяльність слідчого, прокурора, адвоката, судді або нотаріуса охоплюється поняттям «юридична практика» [6, с. 37-38].

Отже, юридична практика є видом юридичної діяльності правників-професіоналів, що здійснюється у відповідності до вимог норм права, спрямована на заповнення прогалин, подолання колізій та спрямовується на формування змін у суспільному житті суб'єктів правовідносин. Різновидами юридичної практики є правотворчість, правозастосування, інтерпретація права. Особливим різновидом юридичної практики є судова практика [7, с. 31].

1.2 Структура юридичної практики

Проблематика виокремлення структурних елементів юридичної практики є актуальною з огляду на теоретико-прикладний характер юридичної практики, яку визначають як форму юридичної діяльності, спрямовану на створення, тлумачення та реалізацію юридичних приписів, що організована в єдності з набутим практичним досвідом. Юридична практика проходить тривалий процес розвитку у формі реалізації права, що передбачає виконання, використання, дотримання норм права, а потім правозастосування. Результати правозастосування використовуються у різноманітних формах юридичної діяльності. Результатом юридичної

практичної діяльності є формування усталених типових рішень щодо практики застосування норм права. Згодом ці рішення перетворюються або в стійкі правові звичаї, або ж у норми, що втілюються у текстах нормативно-правових актів. В першу чергу, йдеться про прецеденти [8, с. 29].

Під структурою юридичної практики розуміють таке співвідношення елементів і зв'язків в системі, що забезпечує їх єдність, цілісність, а також збереження об'єктивно необхідних функцій і властивостей при впливі на неї різних факторів правової дійсності [8, с. 29].

На думку Н. Онищенко, О. Зайчук, «враховуючи, що юридична практика є різновидом суспільної практики, її структуру можна визначити як сукупність складових елементів, що взаємопов'язані один з одним, і разом забезпечують цілісність юридичної практики як правового явища, збереження її соціальних і правових властивостей та виконання цією практикою суспільних функцій. Відповідно складовими елементами структури юридичної практики є суб'єкт, його потреби, визначені цілі, сформовані мотиви, визначений предмет, здійснювана діяльність, використані засоби та досягнутий суспільний чи особистий результат» [4, с. 590].

Отже, до структури юридичної практики слід віднести:

1) суб'єкт та об'єкт практики. Суб'єктами юридичної практики можуть бути особи, які розглядають юридичні справи, приймають правові рішення, та інші суб'єкти практики, які забезпечують здійснення юридичної діяльності [4, с. 590]. Об'єкт практики – це те, на що спрямовані юридичні дії і вчинки її суб'єктів і учасників правових відносин. Ними можуть бути як матеріальні, так і інші блага, конкретні вчинки (дії та бездіяльність) людей, й усе те, що має місце у юридичному процесі й покликане задовольняти громадські та особисті потреби і інтереси [9, с. 204];

2) юридичні дії, що спричиняють правові наслідки для учасників правовідносин (наприклад, підпис документа). Система взаємопов'язаних юридичних дій, об'єднаних локальною метою, що становлять операцію

(наприклад, огляд місця злочину включає найрізноманітніші правові дії). Юридичні дії є правомірні та неправомірні. Правомірні дії можна класифікувати на юридичні акти та вчинки. Закономірність, яка об'єднує різні акти діяльної активності в єдину класифікаційну групу, полягає в тому, що всі правомірні дії одного виду характеризуються однаковим ступенем значущості для процесів функціонування та розвитку правових відносин. Дана обставина обумовлює особливості юридичної форми правомірних дій різного виду. Для цілей правової кваліфікації дії як юридичного акту, існують правові норми, норми, що визначають спосіб вчинення дій [10, с. 181-182];

3) практичні засоби – це явища і предмети, за допомогою яких забезпечується досягнення мети. Приміром, вони складають інструментальну частину практичної діяльності і використовуються для встановлення й фіксації фактів, аналізу юридичної «матерії», винесення і оформлення рішень, організації контролю за їх виконанням [11, с. 395]. Усі практичні засоби можна розділити на: загальні (соціальні й політичні норми, технічні норми, норми етики, моралі), й, власне, юридичні (договори, норми права і принципи права) й технічні прилади та інструменти. Одні й ті ж засоби можуть використовуватися по-різному. Так, важливим засобом фіксації матеріалів огляду місця події є фотозйомка, що дозволяє запам'ятовувати розташування предметів, їх специфічні риси, стан, деталі. Способи використання фотозйомки залежать від характеру події (злочину), місця і часу зйомки, безлічі інших обставин;

4) спосіб – встановлений метод за допомогою якого можна досягти відповідної мети, що здійснюється різними юридичними засобами і за наявності відповідних умов і передумов юридичної діяльності. У сукупності ці способи складають технології юридичної діяльності. У правничій науці поняття «юридичні технології» іноді ототожнюють з поняттям «юридичні інструменти». До яких слід відносити документи правового характеру: нормативні акти та договори; інтерпретаційні акти; правозастосовні акти.

Правові технології - це ті способи, прийоми, за допомогою яких правові інструменти починають працювати в ході реалізації будь-яких юридичних дій. Під останніми слід розуміти юридичні дії, що спричиняють певні правові наслідки (приміром, затримання злочинця, підписання договору та ін.) [12, с. 44];

5) результат, що втілює в собі підсумок юридичних дій та дозволяє задовольнити індивідуальну або суспільну потребу. Загалом, результатами практичної діяльності юристів є: юридичні акти (нормативні, інтерпретаційні, правозастосовні); матеріали перевірок діяльності установ і організацій; статистичні данні; правова свідомість і правова культура суспільства, окремих індивідів й груп людей; діяльність різних правозастосовних органів, посадових осіб тощо [12, с. 35];

6) форми юридичної практики – це способи організації, існування і зовнішнього вираження змісту юридичної практичної діяльності. Слід звернутися також до поняття «форма юридичної практики», й виокремити в ній внутрішню і зовнішню складові. Зовнішньою формою є різноманітні документи правового характеру (правозастосовні та нормативні ін.), в яких закріплюються правові дії, методи і засоби їх здійснення, винесені рішення. Внутрішня форма передбачає формальність в оформленні правової документації, тобто процедурно-процесуальне оформлення практики, яке визначає коло її суб'єктів і учасників, обсяги їх процесуальних прав і обов'язків, умови вступу в правовий процес і вибуття з нього, порядок оперування засобами й методами, терміни й час вчинення дій, процесуальні гарантії, умови й процедури прийняття та виконання рішень, порядок їх виконання та оскарження та інші процедурні вимоги, що пов'язують в єдине ціле різноманітні властивості та структурні складові юридичної практичної діяльності [13, с. 394].

Отже, структурними складовими юридичної практики є: суб'єкт та об'єкт практики; правові дії, що спричиняють правові наслідки; практичні

засоби; спосіб; результат, що втілює в собі підсумок юридичних дій; форми юридичної практичної діяльності.

1.3 Види та функції юридичної практики

У суспільстві одночасно функціонують різні види юридичної практики. Головне - щоб всі вони корелювали один з одним, інакше неминучі збої в правовій системі, що загрожує хаосом в суспільстві. Види юридичної практики можна класифікувати за різними критеріями.

За суб'єктам юридична практика розмежовується на такі її види, які притаманні органам законодавчої, виконавчої та судової влади. Виходячи з цього критерію можлива і більш детальна класифікація. Наприклад судова практика вищих судових інстанцій в державі, слідча, прокурорська практика. Всі вони пов'язані з здійсненням правоохоронної функції держави, хоча і носять специфічний характер [14, с. 173].

За функціональною ознакою можна виділити наступні види юридичної практики:

- правотворча;
- правозастосовна;
- правотлумачна.

Правотворча практика формується в процесі здійснення правового регулювання суспільних відносин. Державні органи, приймаючи нормативні правові акти, формулюючи норми права, встановлюючи принципи права, впливають на життя суспільства.

Правозастосовна практика являє собою діяльність компетентних органів держави по здійсненню владних повноважень, в процесі яких застосовуються норми права для винесення індивідуальних правових актів.

Інтерпретаційна практика виражається у формулюванні правових роз'яснень, в яких норма права отримує конкретизацію, завдяки чому спрощується розуміння і застосування права.

За галузевою ознакою юридична практика розділяється по існуючим галузям законодавства. До основних видів такої юридичної практики відносяться:

- адміністративно-правова;
- цивільно-правова;
- цивільно-процесуальна;
- кримінально-правова;
- кримінально-процесуальна;
- фінансово-правова та ін. [14, с. 174].

Функції юридичної практики - це цілісне вплив юридичної практики на суспільні відносини, в чому і проявляється її соціально-правове призначення.

Суспільство потребує не просто в юридичній діяльності суб'єктів, а в їх юридичній практиці, здатної впливати на потреби і інтереси людей. У функціях виражається сутність юридичної практики, її особливості. Зміна її функцій тягне за собою перетворення перш за все в правовій системі суспільства. Саме в призначенні юридичної практики знаходить своє вираження динамічний характер права.

Існують наступні функції юридичної практики:

- правовстановлююча;
- правотлумачна;
- правотворча;
- правозастосовна;
- правоохоронна;
- правовиховна.

Правовстановлююча функція юридичної практики полягає в об'єктивації джерел права, при якій міститься в них формальне, абстрактне, нереалізоване право адаптується до соціальної дійсності, до конкретної юридичної ситуації.

Як зазначає В. М. Сигидин, «правовстановлююча функція нотаріуса включає в себе внесення відомостей про власника та об'єкт нерухомості в Державний реєстр прав. Зазначена функція нотаріуса спрямована на зміцнення цивільного обігу, адже закріплення в реєстрі таких відомостей дає змогу чітко встановити особу власника і тим самим забезпечує впевненість третіх осіб у тому, що вони мають справу саме із власником нерухомого майна» [15, с. 59].

Правотлумачна функція юридичної практики полягає в роз'ясненні норм права, що не призводить до їх скасування. Інтерпретація норм права існує поряд з самими нормами права, надаючи їм більш конкретний характер. Вони взаємопов'язані. Правотворча функція юридичної практики виражається в можливості суб'єктів юридичної діяльності створювати нові норми права в процесі правозастосування [14, с. 175].

О. Ремізова зазначає, що «інтерпретаційна діяльність постає як складний мисленнєвий процес, спрямований на максимально можливе точне розуміння юридичних текстів з метою забезпечити правильне й однакове тлумачення правових норм. Інтерпретаційна діяльність має творчий характер і спрямована не просто на розуміння та пояснення правових норм, але й визначення «волі» правотворця та його мотивів» [16, с. 354].

Правозастосовна функція юридичної практики виражається в тому, що акти юридичної практики можуть набути статусу джерел права. На думку Л. Кельман, «правозастосування є формою владного індивідуально-правового регулювання. Виконання, дотримання та використання є формами самореалізації власної поведінки учасників реалізації правових норм. Ті суб'єкти, які є безпосередніми учасниками врегульованих диспозицією тієї чи іншої норми права суспільних відносин, використовують права, виконують і дотримуються обов'язку. Це підкреслює важливу роль учасників суспільних відносин. Правозастосування ж як владна юридично значуща діяльність здійснює індивідуально-правове регулювання та конкретизує права й обов'язки тих суб'єктів відносин, що розглядаються» [17, с. 36].

Правоохоронна функція юридичної практики полягає в тому, що через акти юридичної практики відбувається:

- 1) відновлення в правах суб'єктів права;
- 2) компенсація витрат, які зазнали одні суб'єкти права в результаті невиконання своїх обов'язків іншими суб'єктами права;
- 3) покладання юридичної відповідальності на осіб, які порушили право.

Як зазначає В. М. Савіщенко, «правоохоронну практичну діяльність необхідно відрізнити як від правоохоронної наукової та освітньої діяльності, так і від правової практичної діяльності, правової поведінки, правовідносин, реалізації суб'єктивних прав та обов'язків, правової активності, правових форм соціальної діяльності тощо. Вона може розглядатися як соціальна діяльність, як вид соціальної діяльності – правоохоронна діяльність, поряд з іншими формами нормативно регламентованої діяльності – моральною, релігійною, корпоративною, традиційною або звичаєвою, а також як один із видів правової діяльності чи правової форми соціальної діяльності – правоохоронна діяльність» [18, с. 31-32]

Правовиховна функція юридичної практики полягає в доведенні до суб'єктів права існування актів юридичної практики.

Н. В. Пидьгун наголошує, що виховна функція права являє собою результат його спроможності виражати загальновідомі та визнані суспільством думки, впливати на правосвідомість громадян, формуючи у них відповідні позитивні установки щодо поведінки в певних життєвих ситуаціях. Тобто найважливішим завданням правовиховної функції є виховання високої правової культури та формування стимулів правослухняної поведінки у суб'єктів права. В цілому виховна функція юридичної практики спрямована на сприйняття усіма громадянами цінності права, виховання поважливого ставлення до нього з боку як посадових осіб, так і самих громадян та зростання правової активності з метою запобігання правопорушень. Успішне вирішення політичних та економічних завдань у

державі неможливе без підвищення рівня правової культури, виховання за рахунок визначення й утвердження основних цінностей права, яке можливе лише за наявності у кожного громадянина поваги до права та закону. У даному випадку правові цінності можна вважати необхідною умовою формування правової культури, яка безпосередньо є підґрунтям для розвитку демократичного суспільства та правової держави з обов'язковим формуванням розвинутої правосвідомості громадян. Ефективна боротьба з правопорушеннями, своєчасно й обов'язкове покарання винних формують у населення уявлення про значущість існуючого правопорядку, зміцнюють віру у справедливість і міць державної влади, впевненість у захисті їхніх законних прав, свобод та інтересів. А це в свою чергу, сприяє підвищенню рівня загальної та правової культури громадян, їхньої самодисципліни та відповідальності перед собою, іншими людьми та державою. У цьому власне і полягає значення правовиховної функції, яку можна визначити, як напрям правового впливу на індивідуальну та суспільну свідомість, який розкривається через формування правосвідомості, правової культури та викоренення тієї свідомості людини правового нігілізму [19, с. 35]

Внаслідок цього важливе значення має гласність в роботі державних органів, опублікування або інший спосіб доведення до відома громадян результатів їх юридичної діяльності.

Таким чином, кожна з функцій юридичної практики пов'язана тільки з одним її напрямком, але в сукупності вони дозволяють виявити роль юридичної практики в суспільстві [14, с. 176].

Висновки до Розділу 1

1. Юридична практика є видом юридичної діяльності правників-професіоналів, що здійснюється у відповідності до вимог норм права, спрямована на заповнення прогалин, подолання колізій та спрямовується на формування змін у суспільному житті суб'єктів правовідносин.

2. Складовими юридичної практики є: суб'єкт та об'єкт практики; правові дії, що спричиняють правові наслідки; практичні засоби; спосіб; результат, що втілює в собі підсумок юридичних дій; форми юридичної практичної діяльності.

3. За суб'єктам юридична практика розмежовується на такі її види, які притаманні органам законодавчої, виконавчої та судової влади. Виходячи з цього критерію можлива і більш детальна класифікація. Наприклад судова практика вищих судових інстанцій в державі, слідча, прокурорська практика. Всі вони пов'язані з здійсненням правоохоронної функції держави, хоча і носять специфічний характер. За функціональною ознакою можна виділити наступні види юридичної практики: правотворча; правозастосовна; правотлумачна.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ФОРМ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

2.1 Судова практика як форма юридичної діяльності

Під судовою практикою науковці-теоретики розуміють об'єктивований досвід індивідуально-правової діяльності судових органів, який формується в результаті застосування права при вирішенні юридичних справ [20, с. 254]. В даному визначенні розкривається широке розуміння поняття сутності і змісту судової практики [21, с. 153].

На думку В. Форманюк, «судова практика є результатом діяльності суддів різних ступенів судової системи. Прецедентами можуть бути лише ті рішення відповідних судів, які винесені більшістю голосів членів суду. Судова практика є «продуктом» творчості судді, що виступає в одноосібній якості. Структура судових рішень, які входять у судову практику, носить більш спрощений («стандартний») характер. Судова практика, на відміну від судового прецеденту, зазвичай не володіє обов'язковою силою та носить характер офіційного акта тлумачення, покликаного забезпечити єдність правозастосовного процесу» [22, с. 26].

Так, суди першої інстанції безпосередньо мають справу з фактичними спірними ситуаціями, які вимагають свого вирішення. І суд за допомогою співвіднесення факту і норми права здійснює конкретизацію останньої з метою її застосування до конкретної ситуації [23, с. 250].

С. С. Алексєєв обґрунтовано вважав, що застосування закону – творчий процес, в ході якого часто виникає необхідність конкретизувати зміст закону стосовно фактичних обставин [24, с. 109].

Таким чином, конкретизація норм присутня і в рішенні конкретної справи, а не тільки в нормативному тлумаченні. Безсумнівно, рішення судів загальної юрисдикції мають важливе значення у формуванні судової

практики, оскільки покладені в основу її узагальнень, які даються вищими судами. Але загальнообов'язковий характер рішення отримують завдяки однаково застосуванню норм у вирішенні аналогічних ситуацій і закріпленню висновків таких рішень саме Верховним судом.

Вузьке ж розуміння судової практики є більш обґрунтованим з точки зору характеру і ступеня впливу на всі правове регулювання складових її правоположень. Ми дотримуємося вузького підходу до розуміння поняття «судова практика» і розглядаємо її як, результати судової діяльності в формі правових висновків, вироблених вищими судовими інстанціями з використанням засобів тлумачення, застосування яких є обов'язковим до виконання усіх органів, посадових осіб і громадян [23, с. 250].

На відміну від роз'яснень, які даються вищими судовими інстанціями, які стають обов'язковими до застосування, акти судів загальної юрисдикції у спорах є актами застосування права, розраховані на конкретний випадок і поширюються на окремих учасників спірних правовідносин. Нерідко судам доводиться виводити сенс з невизначено сформульованої норми для належного співвіднесення права і факту.

У кожній правовій системі існують певні правові засоби забезпечення єдності судової практики, закріплені в нормах законодавства, сформульовані правозастосовна практика, висунуті правовою доктриною, шляхом застосування яких забезпечується єдність судової практики, здійснюється її підтримка і недопущення роз'єднаності в тлумаченні і застосуванні норм права судами різних рівнів.

Однак сьогодні все ж назріла необхідність у зміцненні єдності судової практики та засобів її забезпечення, в зв'язку з чим слід обмірковувати ряд заходів, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства.

Наразі питання судової практики регулюються Законами України «Про судоустрій і статус суддів» [25], «Про забезпечення права на справедливий суд» [26], «Про Конституційний Суд України» [27], «Про відновлення довіри

до судової влади в Україні» [28], «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [29] та ін.

Зокрема, у ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено принцип єдності судової практики [25]. А в ст. 36 даного Закону зазначено, що «Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом» [25].

Я. Романюк зазначив, що «постанови Пленуму Верховного Суду України були і надалі залишаються корисними й потрібними як для практиків, так і для теоретиків, що і на сьогодні ми користуємося ними. Вони не втратили актуальності і є вагомим важелем для забезпечення єдності судової практики в умовах сьогодення, коли законодавство змінюється дуже часто, а законодавча техніка є недосконалою, допускає двояке тлумачення. Власне, такі роз'яснення законодавства шляхом прийняття постанов Пленуму Верховного Суду були б ефективними. На моє переконання, це повноваження варто було б відновити. Так само потрібно застосовувати й інші позапроцесуальні повноваження, а саме: публікація судових рішень найвищої судової установи, збірки судової практики Верховного Суду, коментар Цивільного кодексу України, який ми започаткували спільно з науковцями Київського національного університету. Йдеться про коментар, який ґрунтуватиметься винятково на правових позиціях Верховного Суду. Це, на нашу думку, також є тим позапроцесуальним засобом, який забезпечуватиме єдність судової практики» [30, с. 9].

Отже, поняття «судова практика» досить багате за логічним обсягом і змістом, тож цілком виправдано говорити про судову практику в широкому і у вузькому значенні. У широкому значенні судова практика ототожнюється з діяльністю судів усіх судових інстанцій. Кожне остаточне судове рішення, прийняте за результатами розгляду конкретної справи, формує судову практику в її широкому значенні, що представляє собою в такому її розумінні підсумок судової діяльності та накопиченого правового досвіду, що

виражений в судових актах. У вузькому розуміння судова практика – це суддівські норми, сформульовані вищими судами на основі накопиченого судового досвіду (судової практики в широкому значенні) і закріплені в актах Конституційного Суду України та пленумів Верховного суду. Відповідно, єдність судової практики є метою юридичної практичної діяльності. Судді при прийнятті рішень мають зважати на прецеденти Верховного суду та розглянуті ним зразкові справи, адже це забезпечить не лише суспільну рівновагу, а й поверне довіру до суддів як суб'єктів судової практики.

2.2 Адвокатська практика

Адвокат (від лат. *Advocatus* - «покликаний»; англ. *Lawyer, barrister, advocate*) – це правник, який надає професійну правову допомогу шляхом консультацій, рекомендацій, захисту обвинуваченого на всіх стадіях слідства і суду, представляє інтереси потерпілого тощо [31, с. 9].

У ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що: «адвокат - фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом» [32], а «адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту» [32].

Як зазначає М. Аракелян, «адвокатська діяльність тісно пов'язана з функціонуванням спільного ринку, тому на неї може бути поширений правовий режим свобод спільного ринку. Адвокатам має бути надане право здійснювати професійну діяльність на території всіх держав-членів ЄС. У контексті здійснення адвокатом своєї професійної діяльності свобода руху послуг включає в себе можливість тимчасово надавати юридичні послуги на території іншої держави-члена, ніж та, де ця діяльність здійснюється на постійній основі. Це може бути надання консультацій, представництво в суді,

тощо. Свобода заснування, що у загальному розумінні є свободою вибору місця здійснення постійної підприємницької діяльності, для адвоката означає можливість на постійній основі надавати юридичні послуги на території будь-якої держави-члена ЄС» [33, с. 269].

Ефективність адвокатської практики залежить від багатьох факторів. Найважливіші з них - стан законності та правової культури правозастосування, професійний рівень і незалежність адвокатів, взаємовідношення адвокатури з правоохоронними органами держави. Всі ці проблеми знаходяться в центрі активних наукових досліджень в зв'язку з проведеними судово-правовими реформами в країні і оновленням законодавства, що регулює питання як правосуддя, так і адвокатури. Одним із проявів незалежності адвоката і необхідною умовою реалізації ним найважливіших професійних функцій судового представництва та захисту є адвокатська таємниця. Адвокатська таємниця є специфічною ознакою, характерною рисою адвокатської практики. Це те, без чого адвокатська діяльність трансформується в суто консультаційну, без чого адвокатська практика як явище втрачає свою сутність та змістову складову [34, с. 3].

Як зазначають В. Череватюк та А. Рогатюк, «адвокат, відповідно до Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятого у жовтні 1988 року, посідає окреме особливе місце серед інших юридичних професій, адже він виконує унікальну та універсальну функцію у суспільстві – захищає права та свободи громадян» [35, с. 38]

Організаційними формами адвокатської практики є:

- 1) Індивідуальна діяльність, якою займаються більше половини адвокатів;
- 2) Діяльність в межах великої компанії, що спеціалізується на забезпеченні інтересів корпорацій. В таких компаніях існує наступний розподіл адвокатів:

3) - партнер - адвокат, який має право на частину прибутку адвокатської фірми;

- асоціатор - адвокат, який одержує від фірми платню. Асоціаторський стаж складає близько восьми років, за які початківець адвокат повинен набути власну клієнтуру і почати приносити компанії відчутний дохід. Після закінчення даного терміну асоціатор або стає партнером, або ж йде з компанії;

3) Робота у відомствах публічних захисників, тобто в організаціях, які існують за рахунок бюджетних коштів та займаються наданням безоплатної допомоги обвинуваченим з числа малозабезпечених громадян;

4) Робота в адвокатській конторі, яка захищає інтереси суспільства (*Pro bono publico*). Даний вид діяльності пов'язаний з позовами проти держави і корпорацій від імені окремих категорій громадян (споживачів, платників податків);

5) Діяльність в рамках юридичного відділу громадської організації з метою судово-претензійної вирішення окремих питань. До зазначених організацій належать, наприклад, Національний союз боротьби з расовими і політичними репресіями, Центр охорони конституційних прав громадян тощо [31, с. 474].

Отже, адвокат – це правник, який надає професійну правничу допомогу шляхом консультацій, рекомендацій та захисту інтересів у судах, органах влади та місцевого самоврядування. Адвокатська практика – є видом практичної індивідуальної діяльності, якою займаються професійно правники з метою отримання прибутку та удосконалення власних професійних практичних навичок.

2.3 Нотаріальна практика: поняття та особливості реалізації

Нотаріальна практика в Україні регулюється Законом України «Про нотаріат» [36] та нормами Цивільного кодексу України [37], де прямо

вказано конкретні види угод, для яких передбачена тільки нотаріальна форма їх укладення. Згідно ст. 1 даного Закону «нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси)» [36].

Нотаріат – це один з основних елементів сучасної правової системи держави, покликаний, в першу чергу, забезпечувати захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, зміцнювати правопорядок, законність шляхом правильного, однакового і своєчасного вчинення нотаріальних дій, спрямованих на юридичне закріплення цивільних прав і обов’язків, попередження порушення цих прав в майбутньому [38, с. 3]. Зміст нотаріальної практики можна розділити на групи:

1) нотаріальні дії, спрямовані на посвідчення беззаперечних фактів. До цієї групи прийнято відносити засвідчення різного роду цивільно-правових угод, в тому числі тих, для яких законом передбачена обов’язкова нотаріальна форма укладення, а саме: посвідчення договорів купівлі-продажу, дарування, міни, застави житлового будинку, квартири, земельної ділянки і т.п. При цьому якщо проведення такої процедури, не було завірено у нотаріуса за місцем знаходження нерухомого майна, то це спричиняє за собою визнання такого договору недійсним і покупець, таким чином, не може стати власником житла, ділянки землі, а все отримане за угодою кожної зі сторін має бути повернуто іншій стороні (двостороння реституція). До цієї ж групи нотаріальних дій відносять оформлення довіреностей, заповітів на право користування, розпорядження майном інших власників, а також довіреностей на ведення справ в суді, отримання документа, оренда квартири, представництво, отримання ордера і т.п. [38, с. 3];

2) нотаріальні дії щодо посвідчення беззаперечного права, до яких відносяться: видача свідоцтв на спадщину чоловіка, батька, дітей, родичів та інших осіб, а також свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, якщо така згода досягнуто між власниками, або якщо один чоловік пережив іншого. Тим самим нотаріус підтверджує суб'єктивні права фізичної особи на успадковане майно або частку спільного майна [38, с. 3-4];

3) нотаріальні дії, спрямовані на надання документу виконавчої сили, головне місце серед яких займає вчинення нотаріусом виконавчих написів про стягнення заборгованостей з боржників, якщо закон передбачає їх отримання в безспірному порядку [38, с. 4];

4) нотаріальні дії, що мають охоронні функції, тобто вжиття заходів до охорони спадкового майна до закінчення терміну можливості прийняття його спадкоємцями, накладення заборони на здійснення операцій з майном і прийняття цінних документів на зберігання нотаріусом [38, с. 4];

5) нотаріальне засвідчення вірності копії документа оригіналу, що найбільш часто зустрічається при відновленні втрачених документів, подачі в різні інстанції копій різного роду свідоцтв, договорів, свідоцтв про справжність перекладу з іноземної мови [38, с. 4];

6) нотаріальні дії щодо забезпечення доказів, необхідних у разі виникнення судового розгляду, якщо є підстави вважати, що згодом подання доказів стане неможливим, або ж неможливим по причині загрозливого стану здоров'ю свідка, потерпілого, або необхідності термінового огляду письмових або речових доказів [38, с. 4];

7) нотаріальні дії щодо посвідчення факту знаходження конкретного громадянина живим [38, с. 4].

Слід зазначити, що нотаріальна практика здійснюється в громадських інтересах, і від імені держави, що покладає на нього підвищені зобов'язання, і, в тому числі, щодо контролю його діяльності. У зв'язку з цим, професійна діяльність нотаріуса підлягає регулярному контролю, а також контролю за скаргами на дії (бездіяльність) нотаріуса [39, с. 99].

Отже, нотаріальна практика – це професійна діяльність нотаріуса, що пов'язана із вчиненням нотаріальних дій, регулюванням та контролем за їх організацією, захистом прав та інтересів людини і громадянина. Основним призначенням нотаріату є захист прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [40, с. 133]. Проте, як зазначають В. Комаров та В. Баранкова, «нотаріальна практика не обмежується власне юридичною сферою, а здійснення нотаріальної діяльності передбачає вирішення питань, що належать до економічної, фінансової, соціальної та податкової галузей. Знання, якими володіє нотаріус, його практичний досвід дозволяють йому надавати більше ніж технічну допомогу. Дуже часто він є конфіденційним консультантом для тих, кому необхідно прийняти важливі рішення, які тягнуть за собою певні правові наслідки» [41, с. 36].

Висновки до Розділу 2

1. Наразі судова практика ототожнюється з діяльністю судів усіх судових інстанцій, адже кожне остаточне судове рішення, прийняте за результатами розгляду конкретної справи, формує судову практику в її широкому значенні, що є підсумком судової діяльності та накопиченого правового досвіду, що виражений в актах судової влади. У вузькому розуміння судова практика – це суддівські норми, сформульовані вищими судами на основі накопиченого судового досвіду (судової практики в широкому значенні) і закріплені в актах Конституційного Суду України та пленумів Верховного суду.

2. Адвокат – це правник, який надає професійну правничу допомогу шляхом консультацій, рекомендацій та захисту інтересів у судах, органах влади та місцевого самоврядування. Адвокатська практика – є видом практичної індивідуальної діяльності, якою займаються професійно правники з метою отримання прибутку та удосконалення власних професійних практичних навичок.

3. Нотаріат є органом, що покликаний сприяти захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечувати правопорядок у сфері цивільного обороту та реалізовувати принцип законності шляхом точного, одноманітного і своєчасного вчинення нотаріальних дій. Нотаріальна практика – це професійна діяльність нотаріуса, що пов'язана із вчиненням нотаріальних дій.

ВИСНОВКИ

1. Юридична практика є видом юридичної діяльності правників-професіоналів, що здійснюється у відповідності до вимог норм права, спрямована на заповнення прогалин, подолання колізій та спрямовується на формування змін у суспільному житті суб'єктів правовідносин.
2. Складовими юридичної практики є: суб'єкт та об'єкт практики; правові дії, що спричиняють правові наслідки; практичні засоби; спосіб; результат, що втілює в собі підсумок юридичних дій; форми юридичної практичної діяльності.
3. За суб'єктам юридична практика розмежовується на такі її види, які притаманні органам законодавчої, виконавчої та судової влади. Виходячи з цього критерію можлива і більш детальна класифікація. Наприклад судова практика вищих судових інстанцій в державі, слідча, прокурорська практика. Всі вони пов'язані з здійсненням правоохоронної функції держави, хоча і носять специфічний характер. За функціональною ознакою можна виділити наступні види юридичної практики: правотворча; правозастосовна; правотлумачна.
4. Судова практика полягає у діяльності судів усіх судових інстанцій з розгляду та вирішення спорів та вчинення правосуддя. За результатами розгляду конкретної справи, формує судову практику в її широкому значенні, що є підсумком судової діяльності та накопиченого правового досвіду, що виражений в актах судової влади. У вузькому розуміння судова практика – це суддівські норми, сформульовані вищими судами і закріплені в актах Конституційного Суду України та Верховного суду.
5. Адвокат – це правник, який надає професійну правничу допомогу шляхом консультацій, рекомендацій та захисту інтересів у судах, органах влади та місцевого самоврядування. Адвокатська практика – є

видом практичної індивідуальної діяльності, якою займаються професійно правники з метою отримання прибутку та удосконалення власних професійних практичних навичок.

6. Нотаріат – це структурна складова сучасної правової системи держави. Нотаріат є органом, що покликаний сприяти захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечувати правопорядок у сфері цивільного обороту та реалізовувати принцип законності шляхом точного, одноманітного і своєчасного вчинення нотаріальних дій, спрямованих на юридичне закріплення цивільних прав і обов'язків, попередження порушення цих прав в майбутньому, а нотаріальна практика – це професійна діяльність нотаріуса, що пов'язана із вчиненням нотаріальних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мингела О. Юридическая практика: техника и технология юридического труда. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 2. С. 18-21.
2. Белова А. Понятие «юридическая практика»: основные подходы к пониманию и трактовки в исследованиях теоретиков права. Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу». 2016. № 2. С. 9-18.
3. Гусарев С. Характеристика понятия та основних принципів юридичної практичної діяльності. Наукові записки. Юридичні науки. 2005. Том 38. С. 23-28.
4. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
5. Гаврилова Ю. А. Интерпретация и конкретизация права: проблемы смыслообразования: дис... докт. юрид. наук: 12.00.01 / Волгоградский государственный университет. Волгоград, 2016. 500 с.
6. Сиротин А.С. Юридическая практика как фактор утверждения правовой идеологии. Вопросы теории и практики: монография. М.: МГИУ, 2009. 169 с.
7. Ляшенко Р. Д., Романюк. Д. С. Юридична практика: до визначення сутності та змісту. *Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 6–7 листопада 2020 р. – Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 28-31.
8. Ляшенко Р. Д., Романюк. Д. С. Структура юридичної практики. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.

- Львів, 20–21 листопада 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. Ч. 1. С. 29-32.
9. Шаповалов А. Структура юридической практики. *Вестник академии МВД Республики Беларусь*. 2019. № 1. С. 202-205.
 10. Касаткин С. Правомерные юридические действия: понятие, признаки, виды. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2013. Выпуск 4 (22). С. 177-184.
 11. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів]. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Х.: Право, 2009. 584 с.
 12. Арзамасов Ю. Природа юридической деятельности. *Ленинградский юридический журнал*. 2007. № 2. С. 33-52.
 13. Общая теория права. Курс лекций / Под общ. ред.: Бабаев В.К. Нижний Новгород: Изд-во Нижегород. ВШ МВД РФ, 1993. 544 с.
 14. Бибило В. Н. Теория государства и права. Минск: Право и экономика, 2015. 206 с.
 15. Сигидин В. М. Функції нотаріуса як реєстратора прав на нерухоме майно. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 2. Ч. 2. С. 56-61.
 16. Ремізова О. Сутність та способи інтерпретації права. *Філософія права*. 2020. № 3. С. 350-355.
 17. Кельман Л. М. До питання про співвідношення понять правозастосовної діяльності та реалізації права: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. № 4. С. 31-41.
 18. Савіщенко В. М. Конспект лекцій з дисципліни «Деонтологічні основи правоохоронної діяльності». Дніпро, 2019. 149 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp->

<content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/z/zl7.1.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

- 19.Пильгун Н. В. Роль виховної функції права та правового виховання у формуванні особистості. *Держава і право*. 2012. Вип. 55. С. 34-40.
- 20.Алексеев С. С. Общая теория права: учеб. 2-е изд., доп. и перераб. М.: Проспект, 2009. 320 с.
- 21.Романюк Д. С. Судова практика як джерело права України. *Правова політика України: історія та сучасність*: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року). Ж.: Житомирська політехніка, 2020. С. 153-155.
- 22.Форманюк В. Судова практика як специфічне джерело права. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 24-27.
- 23.Глотова И. Понятие судебной практики и ее значение для регулирования трудовых отношений. *Вестник ВГУ. Серия: Право*. 2019. № 2. С. 249-258.
- 24.Алексеев С. С. Общая теория социалистического права. Свердловск, 1981. Вып. 1. 226 с.
- 25.Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 02.12.2020).
- 26.Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text> (дата звернення: 02.12.2020).
- 27.Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 02.12.2020).
- 28.Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 р. № 1188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text> (дата звернення: 02.12.2020).

- 29.Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 02.12.2020).
- 30.Романюк Я. Забезпечення єдності судової практики Верховним Судом України: реформа потребує продовження. *Газета українських юристів «Юридическая практика»*. 2013. 13 березня. С. 5-9.
- 31.Адвокатская практика: Учебник / Отв. ред. А. А. Клишин, А. А. Шугаев; МГИМО (У) МИД России. М.: Статут, 2016. 506 с.
- 32.Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 02.12.2020).
- 33.Аракелян М. Р. Правозахисна діяльність адвокатури: теоретико-правовий ракурс: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 386 с.
- 34.Пилипенко Ю. С. Адвокатская тайна: теория и практика реализации: дис. ... докт. юрид. наук. Москва, 2009. 409 с.
- 35.Череватюк В., Рогатюк А. Адвокатська етика і практика: невідповідності та шляхи їх подолання. *Юридичний вісник*. 2013. № 4 (29). С. 38-42.
- 36.Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 02.12.2020).
- 37.Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.11.2020).
- 38.Зульфугарзаде Т. Э. Нотариат. Практическое пособие для студентов юридического факультета заочной формы обучения. М.: Российский Новый университет, 1999. 36 с.

39. Правовые основы нотариальной деятельности в Российской Федерации: учебник / Под ред. Е.А. Борисовой. М.: Юстицинформ, 2016. 480 с.
40. Досінчук К. Ф. Поняття, завдання та функції нотаріату в Україні: окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 131-134.
41. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні: підручник. Х.: Право, 2011. 384 с.